

**TÜRK HUKUK TARİHİ
ARAŞTIRMALARI**

Journal of Turkish Legal History

ISSN: 1306-6889

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Journal of Turkish Legal History

Sayı 30, 2020 (Güz)

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü	Fethi Gedikli (İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)
Kurucular	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mustafa Şentop, Mürteza Bedir
Yayın Kurulu	M. Âkif Aydın, Mehmet Akman, Ekrem B. Ekinci, Fethi Gedikli, M. Macit Kenanoğlu, Mürteza Bedir, Sami Erdem, Ayhan Ceylan, Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu
Danışma Kurulu	İdris Bostan (İstanbul Ü.), Feridun Emecen (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Mehmet İpşirli (İstanbul Medipol Üni.), İsmail E. Erünsal (İstanbul 29 Mayıs Üni.), M. Emin Artuk (İstanbul Medipol Üni.), İbrahim Kâfi Dönmez (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Kemal Beydilli (İstanbul 29 Mayıs Üni.), Engin Deniz Akarlı (İstanbul Şehir Üni.), Sevgi Gül Akyılmaz (Ankara Hacı Bayram Veli Üni.), Mustafa Avcı (Ankara Sosyal Bilimler Üni.), Yusuf Karakoç (Dokuz Eylül Üni.), Nevin Ünal Özkorkut (Ankara Üni.)
Editör	Fethi Gedikli
Yardımcı Editörler	Ali Adem Yörük, Abdullah İslamoğlu
Sekreterlik	Furkan Şahan, Ridvan Abdurrahman Demirtaş
Baskı	İlbey Matbaa, Matbaa Kağıt Reklam Org. Mücellit San. ve Tic. Ltd. Şti. 2. Matbaacılar Sitesi, 3 NB 3 Topkapı/Zeytinburnu/İstanbul 0 212 613 83 63 (Sertifika No. 17845)
Baskı Tarihi	Aralık 2020

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları yılda iki sayı yayımlanan hakemli bir dergidir. Dergide yer alan yazıların ilmi ve fikrî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yönetim

İstanbul Üniversitesi Sadri Maksudi Arsal
Hukuk Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi
İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Merkez Bina
Oda 58 Beyazıt/İstanbul/Türkiye
e-posta: hukuktarihimerkezi@istanbul.edu.tr

Bu sayı Bahçelievler Belediyesi'nin katkılarıyla basılmıştır.
Belediye Başkanı Dr. Hakan Bahadır'a teşekkür ederiz.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları

Sayı 30 • 2020 (Güz)

İçindekiler

Erken Cumhuriyet Döneminde Hukuk Dilinin Özleşmesine Yönelik Sivil Arayışlar <i>Tarık Özcan</i>	5
<i>Tarihçi Hukuk Bilimi Mecmuası'nın Amacı Üstüne</i> <i>Friedrich Carl von Savigny - çev. Serhan Yıldırım</i>	55
İttihad ve Terakki İçinde Muhalefet ve <i>Hizb-i Cedit</i> Krizi - Kont Léon Ostorog'un Sir Eyre Crowe'a Sunduğu Rapor (30 Nisan 1911) <i>Çev. Abdurrahman Nur</i>	65
<i>Belgeler/Notlar</i>	75
Hattat Mustafa Halim Özyazıcı'nın Hukuk Konulu Grafik Çalışmaları <i>Halûk Perk</i>	75
Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tasnifi Üzerine Bir Not <i>Fethi Gedikli</i>	101
<i>Tarihçi Hukuk Bilimi Mecmuası'nın Tarihçesi</i> <i>Serhan Yıldırım</i>	105
İstanbul Barosu'nun İlk Genel Kurul Toplantısı, İlk Levhası ve Kostaki Sardenski'nin Nutku (5 Nisan 1878) <i>Tugay Aydın</i>	113
Türkiye'nin İlk Avukat Ajandası <i>İstanbul Barosu Ajandası 1928</i> ve Avukatlara Meslekî-Ahlâkî Öğütler <i>Tugay Aydın</i>	129
"Her Türü Yoksulluk İçinde Tekemmüle Doğru Bir Hatve": <i>Ceride-i Adliye</i> , Makale Fihristi ve Yazar Dizini <i>Ercan Karaismailoğlu - Rıdvan Abdurrahman Demirtaş - İbrahim Enes Onat</i>	137
Hukuk Reformu Metinleri 19: Sanat-ı Taknin ve Usûl-i Tedvin (1925) <i>Haz. Ercan Karaismailoğlu</i>	217

Hukuk Reformu Metinleri 20: <i>Droit</i> ile Usûl-i İslâmiyeyi Cem' - Ali Suavi'nin Duruva: <i>İlm-i Usûlü'l-Hukuk'u</i> (1870) <i>Haz. Yasin Yılmaz</i>	221
Beyyinâtın Şerâit-i Kabul ve Takdiri <i>Mustafa Reşit Belgesay - haz. Fatma Zehra Yavuz - Beyza Nur Byık</i>	229
Serbestî-i Mukavelât <i>Mişon Ventura - haz. Mert Burak Ersan</i>	247
Mesuliyet-i Akdiye ve Mesuliyet-i Cürmiye <i>Sıddık Sami Onar - haz. Niyazi Varođlu - Zeynep Aygür</i>	267
Kavânîn-i Esasiyenin Tekevvünü: İngiliz Kanun-ı Esasîsi <i>Celâleddin Arif - haz. Fatih Selim Bayram - Kevser Çetin</i>	279
Kaza-yı İdarî <i>Charles Crozat, trc. Mustafa Hâmid - haz. Zeynep Aygür - Niyazi Varođlu</i>	297
Sahtelikte İstimal <i>Diren Yerganyan - haz. Mert Burak Ersan</i>	315

HUKUK REFORMU METİNLERİ 19: SANAT-I TAKNİN VE USÛL-İ TEDVİN (1925)*

Haz. Ercan Karaismailoğlu**

İsviçre, İngiltere ve Fransa’da kanunların hazırlanması ve ısdar edilmesini konu alan bu kısa metin, 1925 yılının başında *Ceride-i Adliye*’de yayımlanmıştır¹. Başka bir çalışmamızda, 1916-1917 yıllarında “Şark ile Garb Arasında İttisal-i Efkâr Sahifeleri” başlığı altında çıkan iki yazı hakkında bilgi verilmiş, biri yayımlanmış, ayrıca bu diziden başka bir yazı çıkmadığı belirtilmiştir². Konuyla ilgili bilgi notlarından ibaret olan³ ve oldukça farklı şartlar altında çıkan “Sanat-ı Taknin ve Usul-i Tedvin”in de bu dizinin parçası olduğunu tespit ettik. Metin, başlıktan bekleneni vermemektedir; bununla beraber hem büyük iddialarla⁴ yola

* Dizi hakkında bilgi için bkz. Ali Adem Yörük, “Hukuk Reformu Metinleri - Giriş”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 21, 2016 Bahar, s. 83-86. Bu dizide yer alan metinlerden birinin (“Adliyenin Islahına Dair Komisyon Raporu (9 Mart 1896)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 29, 2020 Bahar, s. 335-346) daha önce yayımlanmış olduğu gözden kaçtığı için önceki çalışma, yerinde zikredilememiştir. Raporun özeti ve belge suretlerini de içeren bu çalışma için bkz. Osman Köksal, “Adliye Örgütünün Problemleri ve Yapılması Gerekli Düzenlemelere Dair II. Abdülhamit’e Sunulan Bir Layiha”, *OTAM*, sy. 9, 1998, s. 263-285; çeviriyazıyı krş. agm, s. 269-278.

** Arş. Gör., Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

¹ “Sanat-ı Taknin ve Usûl-i Tedvin”, *Ceride-i Adliye*, sy. 30, 1 Kanun-ı sâni 1341 [1 Ocak 1925], s. 1333-1335.

² “Hukuk Reformu Metinleri 14: Kanunların Taklidi, Mukayesesi ve İvicaclarına Dair Fransız Hukukçu Jean Cruet’den İki Tercüme (1910, 1916)”, haz. Ercan Karaismailoğlu, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları*, sy. 29, 2020 Bahar, s. 273-287.

³ Başta şöyle bir not vardır: “Memâlik-i ecnebiyede kavânînin suret-i tanzim ve ısdarı hakkında Vekâletce sebk eden talep üzerine muhtelif memleketlerdeki emsale dâir mümessilliklerden vârid olan malumat, peyderpey *Ceride-i Adliye* ile neşredilecektir”.

⁴ Dizi şu iddiayla başlamıştı: “*Ceride-i Adliye*, kârileriyle Garp nazariyeleri arasında vasita-i ittisal olmak vazifesini bu nüshadan itibaren bu makale ile ifaya başlıyor, ancak *tercüme edilen satırlardan lisan-ı ecnebinin milliyet üslûbunu bütün izleriyle silmekteki ehemmiyete ve bir memleket-i ecnebiyeden iktibas edilen malumatın milli ve öz muhitimizin icabâtıyla te’lif edilmesindeki zarurete heyet-i tahririye lâ-kayd kalmamaya itinaı hiçbir zaman unutmayacaktır*”. Bkz. “Mukayese ve Taklid-i Kavânîn”, *Ceride-i Adliye*, sy. 152, Teşrinisani 1332 (Kasım 1916), s. 233.

çıkan dizinin vardığı düzeyi, başka bir deyişle fikrî daralmayı göstermek, hem de yeni kanunlaştırma hareketinin hazırlık safhası hakkında bilgi vermek bakımından faydalı olacağını düşünöyoruz.

ed. Ali Adem Yörök

*

İsviçre Hükümât-ı Müttehidesi'nde Kavânînin Sûret-i Tanzim ve Isdarı

Kanunun taalluk ettiği daire (Département) tarafından evvel emirde bir lâyiha-i kanuniye tanzim edilir. (İsviçre'de; Umûr-ı Siyâsiye, Dahiliye, Adliye ve Zabıta, Askeriye, Maliye ve Gümrük, İktisad-ı Umûmî, Posta ve Şimendifer ünvanlarıyla yedi daire mevcuttur).

Hükümât-ı Müttehida Meclisi (Conseil fédéral) mezkûr lâyihayı tetkik ettikten sonra Meclis-i Âyan mesâbesinde olan Şûrâ-yı Hükümet'e (Conseil des États) ve Meclis-i Mebusân makamında bulunan Meclis-i Millî'ye (Conseil national) tevdi eder. Bu iki meclis reisleri müzâkerat-ı umûmiyenin küşadından evvel levâyih-i mevdûanın hangi meclise, yani Âyan'a mı, Mebusân'a mı verilmesi lazım geleceğini kararlaştırırlar. Bu iki meclisten her biri kendine havâle edilen kanun lâyihasını münasip gördüğü encümene sevkeder. Oraca müzâkeratın hitamında esbab-ı mûcibe lâyihasıyla beraber meclise takdim olunur. Her meclis kendi encümeninden aldığı lâyihayı tetkik ve müzâkere ettikten sonra diğer meclise irsal eder. Bir mecliste bir lâyiha hakkında verilen karar diğer meclisce şâyân-ı kabul görülmediği takdirde tekrar mevki-i müzâkereye konulmak üzere evvelki meclise iâde olunur. Lâyiha her iki meclisce müttefikane tasvip edilinceye kadar bu muamele devam eder. İki meclisce de kabul edilen kanun bir heyet-i tahririyeye (Commission de rédaction) verilir. Heyet-i mezkûre, kanunun metnini Fransızca ve Almanca olarak tesbit eder. Bu sûretle tesbit edilen metn-i kanun, karar-ı intihâkiye arz olunmak üzere sâlifü'z-zikr iki meclise tevdi edilir. Her iki meclisce karar verildikten sonra Dîvan-ı Kuyûd (Chancellerie), kanunun aslını her iki meclis namına reislerine ve başkâtiplerine imza ettirerek Heyet-i Vekile'ye sevkeder ve Heyet-i Vekile de cerîde-i resmiye (Feuille fédérale) ile neşreder. Cerîde ile tarih-i neşrinden itibaren doksan gün zarfında otuz bin İsviçreli vatandaş yahut Hükümât-ı Müttehida'den sekizi tarafından (Canton) mezkûr kanunun ârâ-yı umûmiyeye vaz'ı talep edilebilir. Böyle bir talep vukuunda Heyet-i Vekile kanunu ârâ-yı umûmiyeye vaz' eder. Tasnif-i ârâ neticesinde kanun kabul veya reddolunur. Müddet-i muayyene

zarfında şerâit-i mesrude dairesinde bir talep ve itiraz vuku bulmadığı takdirde kanun kesb-i kat'iyet etmiş addedilir. Kanunun tarih-i mer'iyeti metn-i kanunda tasrih edilmemiş olduğu halde bunu Heyet-i Vekile tayin eder.

İngiltere'de Kavânînin Usûl-i Tanzim ve Isdarı

Avam Kamarası'na kavânîn gerek hükümet gerek mebuslar tarafından teklif edilebilir. Lâyiha-i kanuniye kamarada üç defa "kırâat" yani müzâkere olunur. Üçüncü müzâkereden evvel mebuslardan müntehab bir encümen tarafından tetkik edilir. Üçüncü kırâattan sonra Avam Kamarasınca kabul edildiği takdirde Lordlar Kamarası'na gider. Lordlar Kamarasınca da kabul edildiği takdirde *Statute Book* denilen kavânîn düsturuna derc olunur.

Hükümet tarafından teklif edilecek levâyih evvela daire-i aidesi tanzim eder ve ba'dehu Âyan reisi olan zâtın (Lord Chancellor) taht-ı riyâsetinde bir heyet tetkik eder. Law Officers of the Crown tabir olunan meclis, müteşerri'eyn, Attorney Général ve Solicitor Général ünvanlı iki müddeî-i umûmî mevkiinde bulunan zât ile bir kâtipten ibarettir. Lâyiha meclise tevdi edilmezden mukaddem Heyet-i Vükelâ'dan geçer.

Kanun kabul edildikten sonra hükümet matbaasında tab' olunarak nezaretlere tevzi olunur. Nezaretler bu sûretle kanunun kabulünden haberdar olur. Bundan sonra sâlifü'z-zıkr meclis doğrudan doğruya nezaret-i aidesine kanunun kesb-i mer'iyet ettiği tıbbî ve mevki-i icrâyâ vaz'ını emreder.

Fransa'da İhzar-ı Kavânîn İş ve Usûl-i Tedvin

Fransa'da kanunların ihzarı ve neşr ve ta'mimi meselesi malum olduğu üzere hukuk-ı esasiye ile takrîr ve tesbit edilmiş bir keyfiyettir. Ez-cümle 24 Şubat 1875 Kanun-ı Esasisinin 8'inci maddesiyle 25 Şubat 1875 Kanun-ı Esasisinin 1 ve 3'üncü maddeleri bu bahse mütedâirdir. Fakat bugünkü Fransız Parlamentosu'nda "ihzar-ı kavânîn" için hâkim olan usûlün tafsilat-ı fer'iyyesiyle tarz-ı cereyanını idare eden kavâid her iki meclis-i teşriînin nizamnâme-i dâhilileriyle ikmal edilmiştir. "İhzar-ı Kavânîn" kaziyyesi üç muhtelif simada mütecellidir. Birincisi "teşebbüs-i kanunî", ikincisi "teklif-i kanunî", üçüncüsü "tezekkür ve tasdik"tir. "Teşebbüs-i kanunî", reis-i cumhura verilmiş teşriî bir selâhiyet olduğundan reis-i cumhur bu selâhiyeti "kanun projesi" namıyla hem kendisi ve hem de nüzzârdan bir veya birkaçı tarafından ihzar edilmiş bir "dekre" [décret] şeklinde parlamentoya yani meclis-i teşriîden laalettayin birisine ve fakat ekseriyetle Meclis-i Mebusân'a

teklif tarikiyle istimal eder. Binâenaleyh projeyi parlamentoya tebliğ ve tevdi eden nâzır veya nâzırların bu babdaki vazifeleri münhasıran reis-i cumhurdan alınan talimatı harfiyen ifadan ibarettir.

Bu “teşebbüs-i kanunî”yi parlamento azasından her birisinin ayrı ayrı veya fırka fırka istihsale hakları vardır ki buna da “teklif-i kanunî” denilmektedir. “Teşebbüs-i teşriî”nin bu şekli parlamentoya maddede yazılmış mufassal ve sarih esbab-ı mücibeyi muhtevi bir lâyiha şeklinde veriliyor. Parlamento bu lâihayı her ay tecdid edilen “teşebbüs-i teşriî encümeni”ne havâle eder ve o da ba’de’t-tetkik bir ihticac ve adem-i ihticac raporu tanzim eder. Eğer Meclis-i Mebusân veya Âyan bu raporu ba’de’t-tezekkür zamana muvafık görür ise tıpkı kuvve-i icraiye projesi gibi derhal tab’ ettirir ve tarih-i tezekkürden üç gün evvel azâ-yı Meclise dağıtır. Eğer bu proje bütçeye müteallik ise tarih-i tezekkürden sekiz gün evvel tevzi edilir. Mamâfih müstâceliyet kararına istinad eden projelerin yalnız yirmi dört saat evvel tevdi lazımdır. Sûret-i maruzada madde madde kaleme alınmış bulunan lâyiha, Meclis tarafından yine madde madde tezekkür, tadil, ikmal ve takrir edildikten sonra Meclis-i Âyan’a gider ve orada da aynı safahattan geçtikten sonra tasdik-i ahîre iktiran eder etmez Meclis reisi tarafından riyâset-i cumhura gönderilir. Reis-i cumhur bu kanunu, 6 Nisan 1876 Nizamnâmesinde tavzih ve tasrih edildiği vechile bir “décret” ile neşrini takrir ve o “décret”yi adliye nâzırı ile müttehiden imza eder.

Bundan sonra büsbütün kat’î bir şekil alan kanun derakab 5 Teşrin-i Sani 1870 Nizamnamesi mücebince münhasıran neşr ve ta’imim-i kavânîn vazifesiyle mükellef bulunan cerîde-i resmiyeye Adliye nazırı tarafından gönderilip ertesi günü intişar eder.

“Bu yeni kanun, metnini muhtevi bulunan cerîde-i resmiye nüshasının her vilâyet, livâ ve kazaya vürudu tarihinden bir gün sonra o havâli ahâlisi tarafından duyulmuş, bilinmiş sayılır ve mer’iyyü’l-icrâ tutulur”. Mesela Paris’te Salı günü intişar eden bir kanun yine Paris’te ancak Perşembe günü mevki-i mer’iyete girer. Çünkü kanunun neşri günüyle vacibü’l-mürâat olacağı tarih arasında kanunen yirmi dört saatlik sarih bir müddetin cereyanı lazımdır. Mamâfih cerîde-i resmiyenin mülhakâta bazen vakt-i merhunundan daha geç varabilmek ihtimali melhuz olduğundan yukarıda arz edildiği vechile metn-i kanunun vali, mutasarrıf ve kaymakam gibi rüesâ-yı idare tarafından da ayrıca bir ilannâme şeklinde münasip mahallerde ilanını emretmektedir ki bu talimat vilâyat rüesâ-yı idaresine bittabi Dahiliye nâzırından verilir.